

Sanahistoriallisia huomioita.

1. *Rukka, parka.*

I. Gananderin sanakirjan mukaan Kemissä *rukka* merkitsee samaa kuin *turkit, pälsyt, nahat*: »Kemiläinen kutzuu Turkit Rukaxi». Renvall tuntee sanan (= *rukkana*, pl. *rukkanat* 'vestis pellicea, Pelz') Tornioista. Lönnrotin sanakirjassa taas *rukka* = 'lappmudd af renkalfskinn'. Sana elää tämänlaisessa merkityksessä vielä suomessa Peräpohjolan ja Länsipohjan murteissa. Esim. Alatornio (Inkeri Tuovinen): *rukka* 'umpinainen mekkomallinen poronahkaturkki, karvat sisäänpäin, kesipuoli päälle'; nimitys tunnetaan vain Lapin miesten käytännöstä; tällä seudulla vastaava esine on turkki (harv.); Ylitornio: *rukka* 'peski, edestä umpinainen, päänreiän kautta päälle puettava viitta' (tav.); Kolari, Sieppijärvi: 'huonokarvainen »peski», huonommista nahoista tehty tai kulunut' (tav.); Enontekiö (L. I. Itkonen): 'peski, paremmanlaatuinen kuin pöyhkyri'; Länsipohja, Jellivaara, Vittanki (M. Airila): 'lappalaisten päällysvaate, samanlainen kuin peski, mutta lyhytkarvaisempi, fiinimpi vaate'; Täräntö

(Inkeri Tuovinen): 'täysikasvuisen poron syyskarvanahasta tehty umpinainen turkki, miesten ja naisten käyttämä'; kun karva on kulunut pois, sanotaan pukinetta peskiksi; Vittanki: *rukka* (= lapin *muodda*) 'lapinmiehen ja naisen vaatekappale, nahkamekko, karvapuoli päällä päin'; pidetään talvisin kylmemmillä säillä päällysvaatteena; miehen rukkaan menee 5 poronnahkaa, naisen 6—7; »ei nykyisin peskiä pietä, tyhä *rukka*» (= vain *rukka*). Omien havaintojeni mukaan Länsipohjan suomalaiset käyttivät myös yleisesti sanaa tuosta lappalaisten nahkapukimesta (jossa karvat päällä päin ja jonka kauluksessa, helmassa ja hihansuissa oli värillisiä kangaskoristeita). Tavallisesti puhuttiin *lapinrukasta* (Jänkisjärvi, Kukkola, Könkänen). Lapinmies, joka kantoi rukkaa, oli *rukka-lappalainen*. — Vaikkakin siis vanhat sanakirjat määrittelevät *rukan* turkiksi, ei määritelmää ole otettava sanatarkasti. Epäilemättä *rukka* on ollut vain mekkomainen nahkapuin, jossa karvat ovat olleet päällä päin, siis lappalaismallinen peski.

Rukka sanalla on vastineet *vatjassa* ja *virossa*, joten se on kantasuomalainen. Ahlqvistin mukaan se merkitsee 'qvinnokaftan af kläde utan ärmar' (Wotisk grammatik, sanasto). Kirjoitelmassaan »Inkerin naisten puvusto ja käsityöt» (Kalevalaseuran vuosik. 11 s. 50) Kaarina Salminen mainitsee esineestä ja sanasta mm.: »Vatjalaistytön hame on *rukka*. Siinä oli *rumoitsirjat*. Morsian ehitettiin '*rublavo rukalla*' (kalliilla) ja puhemieheltä kysyttiin, toiko hän *nõrele kalevi ruka*, verkahameen.» Vatjalaisissa runoissa sana myös tavataan:

Ahlqvist (SKVR IV, 3, 4655, säkeet 15—21, Kattila):

Neite idgeb, čûnel wêreb,
 Punasilta pöskusilta,
 Kaunile goittanoile,
 Kaunilta goittanoilta
 Rummes-čirjale rukale,
 Pâle põlwé', põlwi-linâ',
 Pâle wô' wöwwarma-čirjâ.

Lönnrot (IV, 3, 4633, 29—40):

Neiti itkeb, kyynel veereb,
 Sinisissä silmysissä,
 Punasilla poskuisilla,
 Kauniilla koittamoilla.
 Kauniilta koittamoilta
 Pääle vöö vavermokirjan,
 Pääle põlle paavosulga.
 Rumoi kkirjat rukalla,

Rumoikirjalta rukalta
 Kaunihille tsjintsjysille,
 Kauniilta tsjintsjysiltä
 Valkeille rättesille.

Virossa (Wied.) *rukk* g. *ruka* 'Kleid, Rock, schwarzer Weiberrock'.

Rukka sanan johdannainen on suomen *rukkanan*, joka tavataan vain sanakirjoissa. Jusl. *rukanat* pl. 'vestis pellicea, päls'; Gan. *rukkanat* 'päls, vestis pellicea'. Johdin on sama kuin sanoissa *rätsinä* (< **rättinä*, vrt. *rätti*; TOIVONEN Virittäjä 1938 s. 181), *pähkinä*, *räppänä* jne.

Rukka 'lappmudd af renkalfskinn' sanaan on J. J. MIKKOLA yhdistänyt myös suomen substantiivit *rukka*, *rukkanen*, *rukas* (vart. *rukkaa*-) 'handske', vaikka hän toisaalta viimeksi mainittuja on verrannut venäjän *рукавки* 'lange frauenhandschuhe', *рукавица* 'fausthandschuh' (vrt. *рука* 'hand'; SUST 8, s. 159; vrt. myös AHLQVIST Kulturwörter s. 152). *Rukkanen* sanan esiintymisalue on koko Itä-Suomi, Uusimaa ja suurin osa Hämettä (ks. Sanastaja n:o 27 ss. 1—2). *Rukka* (= *rukas*) 'handske af läder l. skinn, vante' (Lönnr.) näyttää esiintyneen taas lounaismurteessa. Se nimittäin tavataan parissa sieltä merkityssä lorussa.

Perniö (M. A. Knaapinen, Sanakirjasäätiön kok.):

Enne ol yks em ja sil ol yks poik,
 sil pojäl olip punases suka
 ja nahkase ruka,
 se ot neek kette
 ja klippas ne mekke.

Laitila (SKVR VIII, 2774):

Muor mene Ruatti
 Ja faar mene Saksa
 Ja tua siältä nahkase ruka,
 Korkokenkä ja hoppi malja,
 Tina tirsku ja kokon kullatun kruunu.

Kun käsinettä merkitsevillä *rukka*, *rukkanen* sanoilla on näin laaja alue, on tuskin mahdollista, että sanat olisivat venäjistä. Ja tuskin niitä muutenkaan voidaan erottaa lappalaispeskiä ym. suurempia vaatekappaleita tarkoittavasta *rukka* sanasta. T. I. ITKONEN onkin viimeksi mainitun vertailun tueksi esittänyt sellaiset rinnakkaistapaukset kuin *peski* 'lappmudd; luden sko, handske', *nuttu* 'rock; jacka; sämre öfverrock af ylle, mantel; plagg; trasa, slarfva' — IpN *nuttak*, *nuttuk* 'Komager eller Lappesko, der gjøres af Skindet paa Renens Lægben' (SUST 58, ss. 34—5). Vrt. myös HAKULINEN SKRK II s. 23, alaviitta 2.

Mainitussa rinnastuksessaan Mikkola on arvellut, että suomen *rukka* 'lappmudd af renkaifskinn' olisi lainaa lapista. Siellä ei kuitenkaan ole vastaavaa nimitystä. Se, että *rukka* useimmilla seuduin Pohjois-Suomessa nykyään tarkoittaa lappalaisten pukukappaletta, ei merkitse sitä, että sana olisi lappalaisperäinen. Pohjoissuomalaiset ovat varmaan itse aikaisemmin käyttäneet rukkaturkkia, vaikka esine sittemmin on heiltä hävinnyt varsinaisen turkin tai muiden parempien ja käytännöllisempien pukukappaleiden tieltä. Mitä siihen tulee että *rukka* suomessa tarkoittaa nahkapuinta, vatjassa ja virossa taas kankaista, niin tämä ero ei mitenkään ole ratkaisevaa. Merkitseehän kreikan *βατρη* 'Kleid aus Ziegenfell', mutta sen goottilainen vastine *paida* kankaista ihokasta ja siitä lainattu suomen *paita* myös kankaista alusvaatetta. Suomen *kinnas* tarkoittaa länsimurteissa nahkarukkasta, itämurteissa taas villakäsineitä (Sanastaja n:o 27 ss. 1—2). Olennaisinta *rukassa* ei ole tarvinnut olla tekoaine, vaan muoto ja käyttötapa. Ehkä se kantasuomalaisena aikana ja myöhemminkin on tarkoittanut jotakin mekkomaista sekä miesten että naisten päällysvaatetta, jollaisia suomalaisilla heimoilla on tavattu suhteellisen myöhäänkin (ks. SIRELIUS SKK II ss. 386, 404). (Vrt. myös *rukkanen*, jota on käytetty päällyskäsineenä.)

Tällä pohjalla on mielestäni täysi syy verrata *rukka* sanaa erääseen vanhaan germaaniseen pukimen nimitykseen, nimittäin siihen, jonka vastineita ovat anglos. *rocc* 'overklædning', muin.-friisin *rock*, mys. ja kys. *roc* 'Oberkleid, Rock', kas. *rock* 'Oberkleid, tunica', msk. *rokkr* 'Kjortel', *skinnrokkr* 'Skindkjortel' (Fritzner), muin.-ruotsin *rokker* 'rock, lif-rock', *paltrokker* 'lång öfverrock', *vapnrokker* 'vapenrock, rock som bars utanpå brynjan'. Nämä palautuvat germaaniseen asuun **rukka-*, joka siis äänteellisesti tarkalleen vastaa itämerensuomen sanaa. Germaanisilla sanoilla on vastine muin.-iirissä: *rucht* 'kjortel (tunica)' (< **raktu-*). Ks. Hellquist s.v. *rock*, Kluge s.v. *Rock*, Falk-Torp s.v. *Slaabrok*, Fick II 235. Germaaninen sana on lainautunut myös keskiajan latinaan (*roccus*), italiaan (*rocchetto* 'korakaabe'), ranskaan (*rochet* 'Chorhemd'), josta edelleen englantiin (*rochet*). Ks. Kluge, Falk-Torp *ibidem*.

Minkälaista päällysvaatetta germaaninen **rukka-* on tarkoittanut, on tietenkin vaikea sanoa. Germaanimiehellä oli jonkinlainen nuttu (Rock), joka oli tehty toisinaan karkeasta, kudotusta villavaatteesta, hihatton ja polviin ulottuva. Nahoista valmistettu taas koristettiin turkiskappaleilla. Naisetkin pitivät paidan päällä päällysverhoa, joka oli muodostettu yhdestä nelikulmaisesta vaatekappaleesta ja joka kiinnitettiin harteille soljella. Ks. K. ROHRBACH *Die Trachten der Völker* (Leipzig 1906) s. 95.

Epäilemättä *rukka* on vanhempia germaanisista lainojamme. Mutta

sellaisia ovat eräät toisetkin itämerensuomalaiset vaatekappaleiden nimet, kuten *hame*, *paida*, *vaippa*. Että pukimien nimitykset vanhoinakin aikoina ovat helposti kulkeutuneet kansalta toiselle, siihen on saattanut vaikuttaa muinoin muoti, kuten nykyäänkin.

II. Itämerensuomalaisissa kielissä esiintyy *rukka* toisessakin tehtävässä. Jusleniuksen mukaan *rukka*, *-ucan* merkitsee 'miser, arm, stackare'; Ganander: *rukka*, *-kan* 'arm, stackare, miser (raukka)', *Voi mjes rukka* 'o du stackars man'; »Etiam de foeminis dicunt Ostrobotnienses Sept.: *mjes rukka* — *älä itke mjes rukka* 'grät intet min wän, du ömkanswärda'; Lönnrot: *rukka* 'arm, beklagansvärd, stackars (raukka)'; *ukko rukka* 'stackars gubbe', *voi Pekka r.* 'käre Petter'. Myös suomen murteissa sanaa käytetään henkilöä tai olentoa sääliteltäessä. Esim. Pyhäranta: *poik_ruk* 'parka' (ei aivan tav.); Myrskylä: *poika rukka*, tav. *poika paha*; Jaala: *rukka* 'raukka' (kuulee); Sakkola: *rukka*: »ethä sie lapsrukka sinn ossoa männä» (tav.); Sortavala: »Voi poika rukku» (yl.). Varsin yleinen sana tässä merkityksessä on Peräpohjolan ja Länsipohjan murteissa. Alatornio: »Kyllä näemme neitirukat viimesen kerran toisemme»; Ylitornio: *rukka* 'parka', »Mitäs si paarnarukka näin nöyränsään aikana lähit!» (tav. hyv.); Kolari: *rukka* 'raukka, pieni'; Länsipohja, Jänkisjärvi: »Net on ihmisrukat olhee ahkerat»; »Voi poika rukka» (säälän); Kompelusaara: »Voi sie tyär rukka! se on niinku armotteleminen». *Karjalaa* *unuksen* murteissa sanalla on osittain sama funktio. Esim. Suojärvi: *rukka* 'raukka' (pääsanan jälkeisenä yhdyssanana: pyytässä tai säälistä), »*šūdžoirukka, pistäkkä popuo*», »*kai jäzenet se heborukka panō, mäenotšah ei hörüö regi*»; Säämäjärvi: *rukku*: 1. yhdyssanoissa 'raukka', »*naapsrukad jeähäh nälgäh, ei ole kedä koiz*»; 2. puhuteltaessa 'rakas, hyvä', »Anna süvvä akkurukku, mettšäh lähtizin». *Lyydiläis* murteet: *ruk* (Td), *rukke* (V) 'raukka', *ukko rukke rambittšou* 'ontuu'. Pohjois-Karjalan murteissa sana tarkoittaa 'vainajaa'. Uhtua, Jyväskylä: *rukka* 'vainaja'; Petsamon kiestinkiläismurre: 'vainaja', »toatto-rukka», »heän oj jo rukka». *Viron* luoteisrannikon murteissa Wiedemannin sanakirjan mukaan on tunnettu myös sellaiset sanonnat kuin *poeg-rukk* 'Knabe', *piiga-r.* 'Mädchen'. Edelleen *Lapissa* sanalla on varma vastine: *lpN rokke, rokkje* 'defunctus, beatus, misellus' (Nielsen: *rok'ke*, *P rohk'ki*, *Kr. rohk'ki*, *Kt. rohk'ki* 1. '(den) avdøde, salig (i omtale av avdøde)', 2. (bare som siste ledd av sammensetn.) 'stakkars, ussel'), *lpI rokke* 'verstorben, selig' (DONNER VW III s. 104).

Tämä itämerensuomalais-lappalainen sana on myös selitetty germaaniseksi lainaksi. T. E. KARSTEN katsoo sen olevan peräisin samasta sana-

perheestä kuin nomini *raukka* 'schwach, armselig, verstorbener', joka taas on yhdistetty muin.-skand. *draugr* 'gestorbener, gespenst'. *Raukka* ja *rukka* vastaisivat germaanisista muotoja **drauga-*, **druga-* ('Trugbild, Gespenst, Verstorbener'), siis Ablaut-muotoja. Mutta germaanisista sanat edellyttäisivät äänteellisesti itämerensuomessa asuja **rauka*, **ruka*. Karsten arvelee kuitenkin, että jo germaanisella taholla on voinut esiintyä tenuisgeminaatta. Ensiksikin muin.-isl. *drokkr* (*dirokkr*) m. 'untauglicher Mensch' nominin ei tarvitse olla, kuten Falk-Torp, Ordbog s.v. *Drog*, otaksuvat, lainaa keskialasaks. *droch* 'Schelm, Betrüger' sanasta. Se voisi myös kuvastaa alkuskand. **drukka-* (= suom. *rukka*) nominiä. Oletta- maansa germaanista klusiilivaihtelua hän taas selittää seuraavasti: »Zu beachten ist, dass die fi. Variante *raukka*, wie aisl. *drokkr*, auch als Schelt- wort («Taugenichts») verwendet wird. Fi. *raukka-*, *rukka-* könnten in der Tat germanische Kosebildungen auf *-kk-* oder *-gg-* zu germ. **drauga-*, **druga-* 'Trugbild, Gespenst, Verstorbener' vertreten. Gerade bei Wörtern von dieser Begriffskategorie sind geminierte Tenues oder Mediae sehr gewöhnlich. Die Geminatio kam wohl beim Gebrauch solcher Wörter in gefühlvoller Anrede auf.» Ks. Germanisch-finnische Lehnwortstudien (Acta soc. scient. fennicae XLV, 2) ss. 188—9. Tämä affektiseen tekijään vetoaminen ei tietenkään ole vakuuttava.

SETÄLÄ, joka *raukka* sanaa ensiksi vertasi muin.-skand. *draugr* substantiiviin, piti paitsi mainitun sanansisäisen konsonanttisuhteen myös merkityspoolen takia yhdistystä epävarmana. Jos sana olisi skandinaaviselta taholta lainattu, olisi sen merkitys 'defunctus' alkuperäisempi. Edellyttäisi mieluummin päinvastaista merkityksenkehitystä, kuten esim. suomen *vainaja* 'defunctus' sanan kohdalla (vrt. goot. *vainags* 'miser'). Setälä esittääkin siksi toisena mahdollisuutena sen, että *raukka* kuuluu yhteen suomen *raukea* 'hinfällig, ohnmächtig' nominin kanssa. Ks. FUF XIII ss. 332—4. *Raukka* ja *raukea* sanojen yhteenkuuluvaisuutta on ajatellut myös HAKULINEN sellaisten rinnakkaisten muotojen kuin *herkeä* ~ *herkkä*, *sankea* ~ *sankka*, *synkeä* ~ *synkkä*, *heikeä* ~ *heikko* jne. perusteella (ks. SKRK I s. 198).

Kun näin ollen näyttää varsin epävarmalta, että *raukka* olisi germaaninen laina, on yhtä epätodennäköistä, että *rukka* olisi sellainen. Huomautukset, jotka koskevat *raukka*: **drauga* -yhdistystä, sopivat yhtä hyvin *rukka*: **druga* -yhdistykseen. Mitä tulee *rukka*: muin.-isl. *drokkr* 'untauglicher Mensch' vertailuun, niin sekin merkityksen kannalta tuntuu epäilyttävältä: itämerensuomen-lapin sana on alkuaan todennäköisesti ilmaissut myötätuntoa, germaaninen sana sen sijaan päinvastaista tunnetta (vrt. myös kas. *droch* 'Schelm, Betrüger'). On vaikea käsittää, että

negatiivisaffektinen sana olisi kehittynyt ilmaisemaan vastakkaista tunnetta.

Näin ollen lienee aiheellista esittää *rukka* 'miser', 'defunctus' sanalle toinen selitysmahdollisuus. Se perustuu eräisiin rinnakkaistapauksiin, 'parkaa, rukkaa' merkitsevien sanojen merkitystenkehitysten tarkasteluun.

Kuten tunnettua ilmaistaan 'huonoa, sääliteltävää oliota' suomessa siten, että pääsanana jälkeen liitetään määräykseksi sana *rääsy*, *raasu* tai *riepu*. Esim. Lönnr. *hevosrääsy* 'dålig häst, hästkrake', Lisäv. *raasu* 'arm, stackars menniska, usling, stackare (raukka)'; murt. Orivesi: »Se oh Heikkiraasu kans nim perso viinalle»; Lempäälä: *poikaraasu* 'raukka, parka, riepu'. Lönnr. *äijä riepu* 'gubbslarfven, gubben fattig', *lapsi r.*, *voi riepua* 'stackare du (dig) l. han', *henki r.* 'arma l. usla lifvet, lifhanken'; murt. Länsipohja, Jänkisjärvi: »Vanhaa *talorriepuko* se on riitattu» (= vanha talopahanenko se on pürretty). Lp. *rieppo* 'armseliger mensch' < suom. Nuo sanat ovat alkuaan merkinneet vain jotakin huonoa vaatekappaletta. Vrt. Lönnr. *rääsy* 'trasa, slarfva, lump, slarfvig t klädesplagg', *raasu* mm. 'trasa' (~ *traasu*, *rasu*); murt. Orivesi: *raasu* 'huono riepu' < ruots.; vrt. Suomen ruotsin murt. *träs* 'någonting sönderrivet eller borttrassladt', *träsu* (Uusimaa 'id.') (Vendell); *riepu* 'klut, blöja, trasa, slarfva'.

Joensuun Karjalassa substantiivi *huntu* esiintyy samoin käytettynä. Esim. Kiihtelysvaara: *huntu* 'raukka, parka', »Hynyshunnullehhan se tul' suurempi vahinko» (mies oli jäänyt kaatuvan puun alle); *eläväh huntu* (laihasta, nälkäisestä elävästä); »*Ukkohunnut* siellä rekilöillä söivät» (pakkasessa); Joensuu: *mieshuntu* 'miesparka'; Tohmajärvi: »Voi *ukkohunnut* mihin seikkaan viimein jouvutte»; Pielisjärvi: *huntu* 'parka, raukka', »Voe Jussi huntu»; Nilsiä: *ukkohunttu* 'parka, raukka'. Joensuun Karjalassa sana paikoitellen on säilynyt ohuen vaatteen merkityksessä: vrt. Ilomantsi: 'hieno, harva liinavaate'; Pielisjärvi: 'harso (silmillä)' (vanh.). Kannas- ja inkeriläismurteissa sana tarkoittaa tiettyä vaatekappaletta. Esim. Sakkola (Neovius): *huntu* 'den av hvitt lärft gjorda gifta qvinnans hufvudprydnad'; Inkeri: »Äyrämöisvaimolla oli kirkkomatkalla päässä lumivalkoisesta hienosta liinasta kudottu *huntu*.» (Sulo Haltsonen, Kalevalas. vuosik. 10, s. 138.) Vrt. myös Renv. *huntu* 'weibliches kopftuch', Lönnr. 'lärftshufva, qvinnors hufvudduk af linne, hufvudbindel, slöja; särk'.

Huntu, *riepu*, *raasu*, *rääsy* sanojen metaforinen käyttö 'parka, rukka' funktiossa on helposti käsitettävissä: huonossa tai sääliteltävässä tilassa olevaa on verrattu vaatteeseen, joka on hennompi tai loppuunkuluneempi kuin jokin vahvasti kudottu tai uusi pukukappale tai kangas.

Aivan samoin on selitettävissä suomen *parka* sanan merkityksen kehitys. Sanakirjammehan tuntevat sanan vain 'kurjan olion, raukan' ilmaisimena: Jusl. *parca*, *-aran* 'miser', 'äländig, stackare'; Gan. *parka* 'eländig, stackare, ömdolig, miser, miserabilis', *mjesparka*; Renv. 'homo misellus l. miserabilis', 'armseliger Mensch'; Lönnr. 'stackare, arm', *mies p.* 'stackars man', *hän on p., vaikk'ei hän minun parkani ole* 'stackare för mig', *lapsi parka* 'kärä barn', *voi sitä vaimo parkaa* 'den stackars qvinnan'. Tämänlainen merkitys tunnetaan laajalti suomen murteissa. Esim. Vampula: *äijjöparrät* 'ukkoraukat', Hämeenkyrö: »Kyllä senkip *plökkaparän* asijat o huanosti»; Hattula: »Tut tännes syy *parka* . . .»; Lemi: (kissalle:) »Voi Kurre *parka* sinuva nyt»; Sakkola: »Voi *lapsparka* ku sie uot märkä»; Iisalmi: *poikaparka*, *ukkoparka*; Konginkangas: »Voe *laps parka* minkä teit»; Vermlanti: *poikaparka*. Suomen kielen alueen ulkopuolelta ilmaus on muistiinpantu vain Suojärven (*miesparga*, *akkap.*) ja Uhtuan (*parka* 'parka') karjalaismurteista. Mutta muista karjala-aunuksen sanastoista sitä ei tapaa, joten se on nähtävästi selitettävissä suomalaislainaksi. Toisaalta eräissä satakuntalaismurteissa sana on tavattu eräänlaisen *k a p a l o v a a t t e e n* merkityksessä. Esim. Ikaalinen: *par|ka*, *-aan* 'neliömäinen vaate, jota käytetään kapalossa alimmaisena'; toinen tieto: 'kapalon päällimmäinen suojuus, vaippa, suojuusvaippa'; Hämeenkyrö: *par|ka*, *-än* 'lapsen kapalovalteita: suurin riepu kapalon vaatekappaleista; asetetaan kapaloa tehtäessä heti kapalovyön päälle (syn. *vaippa*)'; *parkarēsü* lapsen kapalovalteita ('parkarääsy'); Mouhijärvi: Meillä sanottiin ennen *parka* ja se tehtiin villasesta kankaasta ja sanottiin: »Se lapsi nyt tarkenee kun on villainen *parka*»; Suoniemi: *parkariepu* 'villainen, kotikutoinen, neliönmuotoinen n. 75—100 sm:n laajuinen kangaspala, joka kapalossa pidettiin ihosten riepujen päällä'. Kun otamme huomioon, että myös *huntu* vatjassa merkitsee kapalovalteetta (vrt. Mustonen, Virittäjä I, s. 170, *kapalohuntu* 'kapalovalte, riepu', tav. monikossa; Joenperä: *huntu* 'kabal', *lahs on sittunnu huntü*; 'korik', *kuza pēned lahzet siälä on ain huntuje haisu*), niin *parka* sanan merkityssuhteet ovat täysin verrattavissa *riepu*, *huntu* ja *rääsy* nominien käyttöön.

Kaikkein mielenkiintoisin rinnakkaistapaus on kuitenkin sana *peski*, jota Länsipohjassa (Jänkisjärvi) kuulin viljeltävän seuraavasti: *hevospeski* 'hyvin laiha, huono hevonen'; »ei sul olek ko puhas *peski*», *peskilaiska* 'ihan laiska' (hevosesta). Mutta sanaa käytettiin myös huonosta, kunnottomasta ihmisestä, jolloin se oli niin ruma haukkumasana, etteivät eräät seudun lestadiolaiset sitä mielellään tunnustaneet edes tutuksi. Esim. »Sie olet ko peski», »Sie olet niinko peski juuri»; *keripeski* 'rahaton, köyhä ihminen', »Kyllä se on koko *keripeski*. *Peski* merkitsee seudulla

varsinaisesti lappalaismallista *rukkaa*. Esim. Täräntö: *peski* 'lyhytkarvainen porontaljasta tehty mekko'; Kompelusvaara: *peski* 'karvattomaksi kulunut poronahkamekko'; Vittanki: 'pitkäkarvainen, karva ulospäin, poronahkainen, polven alapuolelle ulettuva, jokapäiväinen, turkin päällä pidettävä, lappalaisten (lantalaistenkin) käyttämä päällysvaate'; Ylitorio (Lohijärvi): 'poronahkasta valmistettu, karvapäälläyksinen umpinainen mekko' (tav.); Kolari: 'poronahkainen miehen umpiturkki (karvat päälläpäin)' (tav.). Sana on lappalainen laina: vrt. IpN *bæska* 'pallium e pellibus rangiferorum confectum', 'Pæsk, Pels af Renskind med Haarene paa' (ÄIMÄ SUSA 25, 1 s. 34). Kun *peski* oli jokapäiväinen, useimmiten siis kulunut ja pyhäpuinta huonompi vaatekappale, on hyvin ymmärrettävissä, että sitä metaforisesti on käytetty huonosta, huonokuntoisesta ihmisestä ja eläimestä.

Rukka sanan 'raukka, parka' merkitys on sekini ilmeisesti myöhäiskantasuomalainen. Vrt. viron *poeg-rukk*. Lp:n *rokke*, jos se on lainaa suomesta, kuten oletan, on varsin vanhaa perua. Äänneasu toht. Erkki Itkosen ilmoituksen mukaan viittaa kantalappiin. Kosketus olisi siis tapahtunut ennen vuotta 800 jKr. Silti on tietenkin mahdollista, että vaatekappaletta merkinnyt *rukka* on siirtynyt metaforisesti tarkoittamaan sääliteltävää ihmistä ja oliota, kuten *peski*, *parka*, *huntu* jne. Kenties *rukka* on ollut jokapäiväinen, paljon käytetty puin, ja sellaisena se on joutunut vastakohtaisuuteen parempimallisten ja -aineksisten laitteiden, mahdollisesti jonkin uuden tulokkaan kanssa ja siitä syystä sen nimitys on joutunut metaforisen käytön esineeksi. Näinhän on tapahtunut monen vanhan esineen kohdalla uuden saapuessa ja vallatessa käyttöalaa. Vrt. esim. suom. *rätti*, nyk. 'räsy', alk. 'vaate, kangas' (vrt. TORVONEN Virittäjä 1938 ss. 181—2) — *vaate* germ. laina; *äimä* vanha neulan nimitys, 'dummerjöns, dumbom, (fig.) äsna' — *neula* germ. laina (ks. NIRVI Virittäjä 1937 ss. 47—9, 56). Vienankarjalan *rukka* ja lapin *rokke* sanojen 'vainaja' merkitys on helposti selitettävissä 'raukka, parka' merkityksen pohjalla. Kun sairaasta ja ennen kaikkea kuolevasta on viljelty näitä säälitteleviä ilmauksia, niin ne ovat hyvin voineet siirtyä 'vainaja' käsitteen eufemismeiksi.

R. E. Nirvi.